

defleyen *el-ʿArabîyye li'n-nâşî'in*, *el-ʿArabîyye li'l-hayât* gibi birçok dizi hazırlanmıştır. Batı'da Silvestre de Saçy'nin *Grammaire arabe* (Paris 1810), C. P. Caspari'nin *Grammaire arabe* (Paris 1881), Laura V. Vaglieri'nin *Grammatika* (I-II, Roma 1959) gibi ders kitabı şeklinde eserler yazılmıştır. "Mu'cem, mevsûa" vb. adlar altında Emîl b. Ya'küb, Azîze Fewâl, Muhammed Altuncî, Hasan Kutrub, Abdülğani Dakkar, Antuvân Dahdâh gibi yazarlar tarafından nahiv terimleri sözlükleri hazırlanmıştır. Ayrıca nahiv tarihine dair birçok çalışma ortaya konulmuştur. Abdülkerîm Muhammed Esed, M. Hayr el-Hulvânî, Abdülâl Sâlim Mekrem, Muhammed et-Tantâvî, Saîd el-Efgânî, Gotthelf Bergsträsser ve Goldziher'in eserleri bunlardan bazılarıdır.

Nahiv usulü alanında zikredilen İbnü's-Serrâc'ın *el-Uşûl* adlı eseri, Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'inin içerdiği temel konuları daha yalın bir üslûpla ele alan bir eser olup sanıldığı gibi aksine nahiv usulüyle ilgili değildir. Nahiv usulüne dair Ebû'l-Kâsim ez-Zeccâcî'nin *el-İzâh fî 'ileli'n-naħvî*, Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Verrâk'ın *'ilelü'n-naħvî* ile Süyûtî'nin *el-İktirâh*'ından sonra günümüzde M. Hayr el-Hulvânî, Şa'bân el-Ubeydî, Fuâd Hannâ Tarzî ve Georges Weil gibi yazarlar eser vermişlerdir.

Osmanlı döneminde XV. yüzyıldan itibaren Cemâleddin el-Aksarâyî, Molla Fenârî, Bedreddin el-Aynî, Ahmed Dinkuz, Musannifek, Ali Kuşçu, Muhyiddin el-Kâfiyeci, Şemseddin Sivâsî gibi âlimler nahve dair muhtasar medrese kitaplarına şerh ve hâşiyeler yazmıştır. Ancak XVI. yüzyılda Kemalpaşazâde *Esrârü'l-ʿArabîyye'yi* (*Esrârü'n-naħv*) kaleme almış, çağdaşı Birgivi'nin özgün bir tertiple âmil-mâmul-amel (irab) taksimine göre hazırladığı *'Avâmîlî* ile onun şerhi mahiyetindeki *İzhârü'l-esrârî*' telif eser olarak asırlarca medreselerde okutulmuş ve yalın üslûbu ile haklı bir şöhrete kavuşmuştur. Birgivi'nin bu iki eseriyle birlikte isim-fiil-harf taksimine göre Sîbeveyhi yönteminin uzantısı mahiyetinde nahiv konularını işleyen İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye'si* medrese eğitiminde "nahiv cümlesi" olarak tanınmıştır. Şerh ve hâşiye geleneği XVI-XIX. yüzyıllarda da sürmüş, ancak XIX. yüzyılın sonlarında Mehmed Zihni Efendi'nin *el-Muktedab* (İstanbul 1303-1304) ve onun özeti olan *el-Müşezzebe* (İstanbul 1311) adlı telif eserleriyle Hacı İbrâhim Efendi'nin *Nahiv Tercümesi* adlı eseri (İstanbul 1304-1306, 1323) ve Hanbelîzâde Muhammed Şâkir'in *Temrinli ve İrablı Lisân-ı Arabî: Nahiv Kısmı*

mı adlı kitabı (İstanbul 1329), Arap gramerinin Arapça eserlerle öğretilmesi geleneğinin kırılması yolunda etkili olmuş, daha sonra Arap gramerini Türk diliyle anlatan çok sayıda telif ortaya çıkmıştır, bu çizgi günümüzde de sürmektedir. XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İmam-Hatîp okulları ile Yüksek İslâm enstitülerinin açılması üzerine ihtiyaç duyulan okul kitapları için Bekir Topaloğlu – Hayrettin Karaman, Ahmed Ateş – Nihad M. Çetin – Tahsin Yazıcı, Mehmet Maksudoğlu gibi eğitimciler tarafından başlatılan telif süreci devam etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Ta'birü'r-rü'yâ", 1, "İtişâm", 35, "Tevhîd", 51, "Enbiyâ", 9, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 2; Hâ'il b. Ahmed, *el-Manzûmetü'n-naħviyye* (nşr. Ahmed Afifi), Kahire 1416/1995, neşredenin girişi, s. 5-148; Halef el-Ahmer, *Mukaddime fi'n-naħv* (nşr. İzzeddin et-Tenûhî), Dimaşk 1381/1961, s. 33-34, 85-86, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 7-9; Ma'mer b. Müsennâ, *Mecâzü'l-Kur'ân* (nşr. Fuat Sezgin), Kahire 1374/1954, I, 316; İbn Sellâm el-Cumahî, *Tabakâtü fuḫûlî's-su'arâ* (nşr. Mahmûd M. Şâkir), Kahire 1952, I, 12-13, 15; İbn Ebû Şeybe, *el-Muşannef* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1409/1989, VI, 116; Cähiz, *el-Beyân ve't-tebyîn* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1975, III, 196; İbn Kuteybe, *Uyûnü'l-aḫbâr*, II, 159; İbnü'l-Mu'tez, *Divân* (nşr. M. Bedî Şerîf), Kahire, ts. (Dârü'l-maârif), s. 109-111; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *Müsned* (nşr. Hüseyin Selîm Esed), Dimaşk 1407/1987, XI, 436; Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *İzâhu'l-uakf ve'l-ibtidâ* (nşr. Muhyiddin Abdurrahman Ramazan), Dimaşk 1390/1971, I, 15, 19-23, 34-35; Ebû'l-Kâsim ez-Zeccâcî, *el-İzâh fî 'ileli'n-naħv*, Kahire 1378, s. 89; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naħviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1395/1975, s. 5, 12, 22-23; Sîrâfî, *Aḫbârü'n-naħviyyîne'l-Başriyyîn* (nşr. F. Krenkow), Cezayir 1936, s. 13-22, 31-32; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Tabakâtü'n-naħviyyîn ve'l-luğaviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1392/1973, s. 11-13, 21-22, 28, 125; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 60-63, 96; İbn Cinnî, *el-Hasâ'îş* (nşr. M. Ali en-Neccâr), Beyrut 1371/1952, I, 34, 41; II, 8, 256-264; İbn Fâris, *eş-Şâhibî fî fihri'l-luğa* (nşr. Ahmed M. Şâkir), Kahire 1325, s. 10-15; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), II, 477; Dâni, *el-Muḫkem fî nakti'l-meşâhif* (nşr. İzzet Hasan), Dimaşk 1407/1986, s. 4; Beyhakî, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1410/1990, II, 427; Abdülkâhir el-Cürcânî, *Delâ'ilü'l-icâz* (nşr. M. Resîd Rızâ), Beyrut 1980, s. 23; İbn Atıyye el-Endelûsî, *el-Muḫarrerü'l-vecîz* (nşr. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed), Beyrut 1413/1993, I, 40; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhretü'l-elibbâ* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1386/1967, s. 4-12, 17-23, 55; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba*, I, 67-80; XII, 104; XVI, 147; XVII, 123; Ebû Ya'küb es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-ulum* (nşr. Naîm Zerzûr), Beyrut 1403/1983, s. 75; İbnü'l-Kiftî, *İbnâhü'r-ruvât*, I, 39-40, 45-47, 51; II, 172, 375, 380-381; IV, 107; İbn Haldûn, *Mukaddime*, Beyrut 1408/1988, s. 55; Süyûtî, *el-Müzih* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr.), Kahire, ts. (Dâru İhyâi'l-kütübü'l-Arabîyye), II, 97, 396-399; a.mlf., *el-İktirâh fî 'ilmi uşûli'n-naħv* (nşr. Ahmed Subhî Furat), İstanbul 1395/1975, s. 7, 35, 112, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 32; Cemâleddin Abdullah b. Ahmed el-Fâkihî,

el-Fevâkihü'l-ceniyye, Beyrut 1417/1996, s. 9; a.mlf., *Şerhu Kitâbi'l-Hudud fi'n-naħv* (nşr. Ramazan Ahmed ed-Demîrî), Kahire 1408/1988, s. 51-56; Sabbân, *Hâşiye*, Kahire 1305, I, 15-16; Rifâa et-Tahtâvî, *et-Tuḫfetü'l-mektebiyye*, Kahire 1286, s. 3; Ahmed Emîn, *Ḍuḥâ'l-İslâm*, Beyrut 1351/1933, II, 285-293; İbrâhim Mustafa, *İhyâ'ü'n-naħv*, Kahire 1937, tür.yer.; a.mlf., "Evvelü Men vadâ'a'n-naħv", *Mecelletü Külliyyeti'l-âdâb*, X/2, Kahire 1948, s. 69-74; T. J. de Boer, *Târîhu'l-felsefe fi'l-İslâm* (trc. M. Abdülhâdî Ebû Rîde), Tunus, ts. (ed-Dârü't-Tünisiyye), s. 77-78; Mehdi el-Mahzûmî, *el-Ḥalil b. Ahmed el-Ferâhidî*, Bağdad 1960, s. 62-65; Şevki Dayf, *el-Medârisü'n-naħviyye*, Kahire 1968, s. 5, 11-20; Muhammed et-Tantâvî, *Neş'etü'n-naħv*, Kahire 1387/1968, s. 9-25, ayrıca bk. tür.yer.; Saîd el-Efgânî, *Min târihi'n-naħv*, Beyrut 1398/1978, s. 9-11; M. Hayr el-Hulvânî, *el-Mufaşşal fî târihi'n-naħvi'l-ʿArabî*, Beyrut 1399/1979, s. 11-58, ayrıca bk. tür.yer.; A. von Kremer, *el-Ḥadâretü'l-İslâmiyye* (trc. Mustafa Tâhâ Bedr), Kahire, ts., (Dârü'l-Fikri'l-Arabî) s. 89-90; M. Münî el-Es-Sayyâdî, *et-Tarîb ve ten-siḫuhü*, Beyrut 1980, s. 469-510; G. Bergsträsser, *et-Tetavvürü'n-naħvi li-luğatî'l-ʿArabîyye* (trc. Ramazan Abdüttevâb), Kahire 1402/1982, tür.yer.; Brockelmann, *GAL* (Ar.), II, 123, 128; a. mlf., "Arabistan (Edebiyat)", *İA*, I, 535, 538; M. G. Carter v.dğr., *The History of Linguistics*, Amsterdam 1983, s. 195-250; Abdüssabûr Şâhin, *Eşerü'l-kirâ'ât*, Kahire 1408/1988, s. 87-181; Şa'bân Avad M. el-Ubeydî, *en-Naħvü'l-ʿArabî*, Dimaşk 1989, s. 37-192, ayrıca bk. tür.yer.; Abdülkerîm M. el-Es'ad, *Maḳâlâtün münḫeḫbe fî 'ulümü'l-luğa*, Riyad 1415/1994, s. 255-291; Sâhib Ebû Cenâh, *Dirâsât fî nazariyyeti'n-naħvi'l-ʿArabî*, Amman 1419/1998, s. 7-20; G. Troupeau, *Etudes sur la grammaire et la lexicographie arabe*, Damas 2002, s. 13-21, 43-51, 85-93, 105-109; a.mlf., "Naħw", *El²* (İng.), VII, 914; Abdülcevâd Ramazan, "Teyrirü'n-naħv", *ME*, XI/1 (1940), s. 301-305; İbrâhim Beyyûmî Medkûr, "Manḫuḳu Aristo ve'n-naħvü'l-ʿArabî", *MMLA*, VII (1953), s. 338-346; H. Fleisich, "Esquisse d'un historique de la grammaire arabe", *Arabica*, IV, Leiden 1957, s. 1-22; Enis Füreya, "Eşerü luğaviyyi's-Siryân fî vaz'i kavâfid", *el-Ebhâs*, XIV/1, Beyrut 1961, s. 39-60; Ahmed Muhtâr Ömer, "Da'vetü'l-işlâh li'n-naħvi'l-ʿArabî ḳabile İbn Maḳâdâ", *ME*, XXXIX (1967), s. 515-519; Ali Ebû'l-Mekârim, "Ḥavle'l-müşkilâtü'l-menḫeciyye fî mü'ellefâtü'n-naħvi't-tâfîmî", *Buḫuşü Külliyyeti'l-luğatî'l-ʿArabîyye*, II, Mekke 1404-1405, s. 371-398; Ilse Lichtenstädter – [Nihad M. Çetin], "Naħiv", *İA*, IX, 35-37; M. G. Carter, "Grammar", *Encyclopaedia of Arabic Literature* (ed. J. S. Meisami – P. Starkey), London 1998, I, 254-257.

İSMAİL DURMUŞ

NAHİYE

(ناحية)

Osmanlılar'da coğrafi ve idarî bakımdan muayyen bir bölgeyi veya birimi ifade eden tabir.

Sözlükte "taraf, cihet, yöre, kenar, bölge" anlamlarına gelen *nahiye* kelimesi Osmanlı idarî sistemi içinde bazan bir yönetim ünitesini ve bölgeyi, bazan da coğrafi ba-

kımdan küçük veya büyük bir çevreyi, yöreyi ve hatta semti ifade eder. Tanzimat'tan sonra daha çok kazadan küçük idarî birimler için kullanılmıştır.

Osmanlı döneminde değişik şekillerde görülen nahîye tabirinin ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu tabirin XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı taşra teşkilâtında sık sık geçmeye başlaması daha önceki dönemlerde de kullanıldığına bir işareti olmalıdır. Taşra teşkilâtında livâ (sancak) adıyla bilinen askerî ve idarî birimlerin alt bölümünü ifade eden bir anlam kazanması XV. yüzyılda görülür. İdarî bakımdan bir sancak beyinin yönetiminde bulunan livâlarla bir kadının yetki sahasına inhisar eden kazalar idarî ve coğrafi açıdan içinde muhtelif sayıda köy, mezraa ve aşiret gruplarının bulunduğu bölgelere taksim edilmekte ve bu bölgeler genelde nahîye olarak adlandırılmaktaydı. Nahiyeler, esas itibarıyla timar sistemi çerçevesinde ortaya çıkan ve coğrafi bir bütünlük gösteren bölgelerdi. Bu bakımdan nahîye ve kaza birimleri biri askerî, diğeri hukukî anlamda birbirini tamamlayıcı özellik gösteriyordu. Kadının hukukî yetki alanı olan kaza bölgesi içerisinde askerî ünite durumundaki nahiyeler bulunabilirdi. Sancaklara ait tahrir defterleri timar sistemini ortaya koymak için hazırlandığından bu tür defterlerde kaza birimi değil nahîye esas alınıyordu. dolayısıyla kaza birimi bazan nahîye olarak gösteriliyordu. Bu durum araştırmacılar tarafından yanlış anlaşılmiş ve kaza - nahîye ayırımı konusunda karışık bilgiler verilmiştir. Meselâ XVI. yüzyılın ikinci yarısında Sirem ve Maraş sancaklarının idarî taksimatında nahîye birimi esastır. 1455 yılında Rum eyaletinde Tokat, Sivas, Zile, Artukâbâd ve Turhal birer nahîye teşkil etmekteydi. 859 (1455) ve 890 (1485) tarihlerinde bugünkü Ordu yöresine tekbül eden Bayramlı vilâyetiyle İskefsir ve Milas bölgesi aynı adla iki nahîyeye taksim edilmişti. XVI. yüzyılda nahiyeler idarî, askerî ve coğrafi fonksiyonları itibarıyla Osmanlı taşra teşkilâtında daha belirgin bir hiyerarşik yapılanma içine girdi. İstisnaları olmakla beraber mufassal tahrir defterlerinde nahîye birimi kazaya bağlı bir özellik gösterdi. Fakat bazı sancaklarda doğrudan nahîye birimlerinin zikredilmesi sürdürüldü. Meselâ Manisa kazasının merkez Manisa nahîyesiyle birlikte 937'de (1531) beş, 983'te (1575) altı; Harput sancağının 924'te (1518) merkez Harput nahîyesiyle birlikte beş, 929 (1523) ve 974'te (1566) yedi; Çemişkezek sancağının merkez Belde nahîyesiyle birlikte 924'te

(1518) on dokuz, 929'da (1523) on üç, 948'de (1541) on beş ve 974'te (1566) on bir; Ayntab livâsının 950'de (1543) merkez Ayntab nahîyesiyle birlikte üç; 924'te (1518) Mardin kazasında iki ve Sirem sancağının XVI. yüzyılın ikinci yarısında on altı nahîyesi vardı. Sirem'in idarî taksimatını teşkil eden nahiyeler arasında İlok, Varadin, Dimitrofça ve Nemçi esasında aynı adlı kazaların merkezi durumundaydı. XVI. yüzyılda Bayburt sancağındaki nahiyeler doğrudan doğruya sancağın idarî bölümleri şeklindeydi. XVII. yüzyılın başlarında söz konusu sancakların idarî taksimatı gibi Van sancağının Van merkez nahîyesiyle birlikte altı nahîyesi mevcuttu. Bu karışık gibi görünen durum, aslında tahrir defterlerinin timar sisteminin mantığına göre hazırlanmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Osmanlı döneminde her nahiyenin özel bir adı vardı. Önemli bir kısmı ana yerleşim yerinin ismini alırdı. Bazıları ise asıl merkezin adını değil coğrafi konumunu ve ekonomik özelliğini yansıtan adlar taşırdı. Bu durum belli bir merkezi (yani "nefs") olmayan nahiyeler için de geçerliydi. Meselâ 937'de (1531) Manisa kazasına bağlı nahiyelerden Yengi'nin merkezi Turgutlu ve 979'da (1571) Emlak'ın merkezi Gürle idi. Yine XVI. yüzyılda Çemişkezek sancağının merkezi olmayan Çatal kale nahîyesiyle Harput sancağına bağlı Uluâbâd, Kuzâbâd ve Hersini nahiyeleri adlarını bölgenin coğrafi özelliğinden almışlardı.

Bir kazaya ve sancağa bağlı idarî birimleri teşkil eden nahiyelerin çeşitli sayıda köy ve mezraası vardı. Nahiyelerin sınırının genişliği genelde köy ve mezraa sayısına göre bir paralellik göstermekteydi. Ancak Maraş sancağındaki idarî birimlerin pek çoğunda olduğu gibi bu sınırların önemli bir kısmının dağ doruklarından ve akarsu yataklarından geçmesi, onların sınırlarının belirlenmesinde tabii yapının ve çevrenin önemli olduğuna işaret etmektedir. Buna uygun coğrafi unsurların bulunmadığı yerlerde ise sık sık sınır ihtilâfları meydana gelirdi.

Askerî birim olarak nahiyelerin başında timarlı sipahilerden biri bulunur ve buna "serasker" denir, o birimdeki sipahiler onun yanında toplanarak sancak beyinin bayrağı altında sefere giderlerdi. Bu bakımdan nahiyenin sipahilerin kolayca toplanabileceği coğrafi bir bütünlük arzeden köylerden oluşmasına dikkat ediliyordu (Emecen, s. 294). Kadıların idarî ve hukukî yetki sahası içine giren nahiyelerde ayrıca bun-

ların idarî ve adlî işlerini yürütmek üzere nâibler görev yapıyordu. Diğer bir ifadeyle kadı bir nahiyede nâib mahkemesi kurardı. Ancak bunun için merkezi idarenin izni gerekmekteydi. Bir nahîyeye nâib tayin edilirken bazı suistimallerin önlenmesi için o yerin ahalisinden olmamasına dikkat edilirdi. Kadı, bir nahiyede mahkeme kurulduğu zaman alacağı mahkeme harcını peşin para karşılığında nâibe bırakır, böylece nâibliği bir bakıma satmış olurdu. Nahiyelerdeki asayişin temini serbest olarak tasarruf edilen yerlerde dirlik sahipleri, serbest olmayan yerlerde ise sancak beylerinin gönderdiği subaşılar tarafından yerine getirilirdi. Bunlar kadının yolladığı nâiblerin emrinde olurdu.

Nahîye tabiri, livâ ve kazalar dışında doğrudan coğrafi ve idarî birimleri ve bölgeleri ifade etmek için de kullanılmaktaydı. XV ve XVI. yüzyıllarda bazan vilâyetin eş anlamlısı olarak geçer, bazan da vilâyetten daha geniş bir bölgeyi tanımlardı. Ayrıca bu yüzyıllarda özellikle konar göçer grupların yerleştiği belli sayıda köyler topluluğu olan "bölük" ve daha çok mülki ve malî bakımdan küçük köyler topluluğunu hatırlatan "divan" ile de idarî / coğrafi yönden aynı anlamlara gelirdi. Bundan başka söz konusu tabir, İstanbul örneğinde olduğu gibi üç dört mahalleden müteşekkil bir semte veya önemli bir caminin muhitine ve mahallelerine de işaret ederdi.

XVII ve XVIII. yüzyıllarda nahîye timar sisteminin önemini kaybetmesiyle kazaların alt birimi olarak ön plana çıktı. Tanzimat'tan sonra yapılan yeni idarî düzenlemede bu özelliği belirgin hale geldi. 1864 tarihli Vilâyet Nizamnâmesi'nde nahîye, "birkaç köyün toplanmasıyla meydana gelen ve kazalara ilhak edilerek idare edilen yerler" şeklinde tanımlandı. Ancak bu nizamnâmede nahiyelerin kuruluşu, organları ve yönetim usulü hakkında herhangi bir madde yer almamaktaydı. Nahiyelerin idarî bir birim şeklinde daha etraflı bir biçimde düzenlenmesi 1871 nizamnâmesi ile gerçekleşti. Bu nizamnâmeye göre nahîye dairesine dahil edilecek köy ve çiftliklerin birbirine yakın olması ve en az 500 erkek nüfusunun bulunması gerekmekteydi. Bir nahiyenin teşkili ise birtakım bürokratik işlemlerden sonra mümkün oluyordu. Önce teşkil edilecek nahiyenin kuruluş sebepleri ve sınırları kazaların idare meclislerinde belirlenir ve livâ idare meclislerine sunulurdu. Burada uygun görüldükten sonra vilâyet umum meclislerine gönderilir ve bir karara bağlanırdı. Bu karar ve gerekçe merkezi hükümete bildirilir ve padişahın

NAHIYE

iradesiyle nahiyeye resmen kurulmuş olurdu. Her nahiyeye nahiyeye müdürü tayin edilir ve mahallî teşkilâtı oluşturulurdu.

1871 nizamnâmesinden sonra 1876'da "idâre-i nevâhî" adıyla bir başka düzenleme daha yapıldı. Bunda özellikle Balkanlar üzerindeki siyasetleri sebebiyle nahiyelerin çoğaltılmasını, hıristiyan nüfusunun yönetime katılmasını ve nahiyelere özerk statü verilmesini ısrarla isteyen Avusturya-Macaristan ve Rusya'nın notalarının da rolü vardı. Söz konusu nizamnâme, Girit ve Bosna gibi diplomatik sorun haline getirilen vilâyetlerde zorunlu biçimde uygulama alanı buldu. Ancak imparatorluğun diğer bölgelerinde uygulanmadı. Nahiyelerle ilgili hükümler Cumhuriyet dönemine kadar bazı değişikliklerle devam etti. Cumhuriyet devrinde Teşkilât-ı Esâsiyye Kanunu'na göre kazanın alt birimi olarak kasaba ve köylerden meydana gelen idarî birlik şeklinde tesbit edildi. Kanununun 16-21. maddelerine göre nahiyenin mânevî bir şahsiyeti olduğu, bir şûrası, idare heyeti ve bir de müdürü bulunduğu, şûranın nahiyeye halkınca seçileceği, bu birim bir veya birkaç köyden teşekkül edeceği gibi bir kasabanın da nahiyeye olabileceği kararlaştırıldı. 1945'te Anayasa dilinin değiştirilmesi sırasında nahiyeye adı da "bucak" a dönüştürüldüyse de nahiyeye tabiri kullanımı sürdü. 1970'ten sonra görev süreleri dolan, vefat eden veya emekli olan bucak müdürlerinin yerine tayin yapılmayarak tedricen teşkilâtı kaldırıldı. XX. yüzyılın son çeyreği içinde nahiyelerin bir bölümü ilçelere dönüştürüldü, bir bölümü de dağıtılıp köyleri yakın ilçe merkezlerine bağlandı.

BİBLİYOGRAFYA :

3 Numaralı Mühimme Defteri (nşr. Nezihî Aykut v.dğr.), Ankara 1993, s. 237, nr. 530, s. 430, nr. 957; 373 Numaralı Ayntâb Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri (nşr. Ahmet Özkılınc v.dğr.), Ankara 2000; Bruce W. McGowan, *Sirem Sancağı Mufassal Tahrîr Defteri*, Ankara 1983, tür.yer.; Ba-haeddin Yediylidiz, *Ordu Kazası Sosyal Tarihi: 1455-1613*, Ankara 1985, s. 20-50; *Maraş Tahrîr Defteri: 1563* (nşr. Refet Yinanç – Mesut Elibüyük), Ankara 1988, I-II, tür.yer.; Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989, s. 34-37; a.mlf., *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara 1999, s. 26-33; Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 110-114, 294; Nejat Göyünç, *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, Ankara 1991, s. 38-40; Orhan Kılıç, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Van (1548-1648)*, Van 1997, s. 132-135; Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Ankara 1997, s. 252-253; Mehmet Öz, *XV-XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara 1999, s. 28-37; İber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*, Ankara 2000, s. 98-106; Selim Aybar, "Nahiyeye

Teşkilatı ve Nahiyeye Müdürlüğünün Vazife ve Sala-hiyeti", *İdare Dergisi*, XXV/229, Ankara 1954, s. 18-39; Halil İnalıcık, "Adâletnâmeler", *TTK Belgeler*, II/3-4 (1965), s. 76-77; Ali Özçağlar, "Türkiye'nin İdarî Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 12, Ankara 1996, s. 7-24; M. Tayyib Gökbilgin, "Nahiyeye", *İA*, IX, 37-39; F. Babinger, "Nahiyeye", *EI²* (Fr.), VII, 906.

İLHAN ŞAHİN

NAHL

(bk. HURMA).

NAHL SÛRESİ
(سورة النحل)

Kur'an-ı Kerim'in on altıncı sûresi.

Mekke döneminde hicretten kısa bir süre önce nâzil olmuştur. Son taraflarında ki bazı âyetlerin Medine devrinde indiğini ifade eden rivayetler bulunmakla birlikte bu âyetlerin üslûp ve muhtevası onların da Mekke'de nâzil olduğunu göstermektedir (Âlûsî, XIV, 445; Elmalılı, IV, 3082). Sûre adını, 68-69. âyetlerde geçen "nahl" (bal arısı) kelimesinden alır. Ayrıca muhtevasında insanlara verilen nimetlere temas edildiği için Niam (nimetler) sûresi olarak da anılır. 128 âyet olup fâsılası ن ، م ، ر harfleridir.

Sûrenin muhtevası ile nâzil olduğu dönem arasında sıkı bir bağlantının bulunduğu görülmektedir. İslâmiyet'in ilk muhatapları olan Mekke müşrikleri, on yılı aşkın bir süre içinde Hz. Peygamber'e ve ashâbına yönelik saldırgan tutumlarını sertleştirerek devam ettirmiş, bunun sonucunda Habeşistan'a, ardından Medine'ye hicret başlamıştı. Mekke'de kalanlar ise hayatlarını çetin şartlar altında sürdürmeye çalışıyordu. Kur'an, geçmiş peygamberlerden örnek göstererek hak dine karşı çıkanların dünyada yenilgiye uğrayıp yok olacağını, ölümden sonra da mutsuz bir hayat yaşayacağını haber veriyor, müşrikler ise bu tehditlerin ne zaman gerçekleşeceğini alaylı ifadelerle soruyordu. Nahl sûresinin ilk âyetinde bu ilâhî buyruğun mutlaka gerçekleşeceği belirtilmekte ve acele edilmesi gerektiği ihtâr edilmektedir.

Nahl sûresinde işlenen temel bulular şirkin eleştirilmesi, kıyametin vuku bulacağını haber verilmesi ve Kur'an'ın İbrâhîmî gelenek çizgisinde bir vahiy ürünü olduğunun beyan edilmesi şeklinde özetlenebilir. Sûre, değerli bir varlık olan insanın

bütün kâinatı yaratan ve yöneten Allah'tan başkasını mâbud tanıması ve ona ulûhiyyet nisbet etmesinin yanlışlığını vurgulamakla başlar. Yaratıcının tek oluşunun ispatı için tabiatın mükemmel kuruluş ve işleyişinden örnekler verilir ve bunun insan hayatının düzenlenmesindeki rolüne dikkat çekilir. Bu örnekler arasında evcil hayvanlar, su ve bu sayede yetişen besinler, yer küresinin uzay içindeki konumu, denizler ve dağlar zikredilmektedir (âyet 1-21). Ardından gelen âyetler grubunda insana sorumluluk duygusu telkin eden âhiret hayatına yer verilmektedir. Bu âyetlerde âhirete inanmayanların kalplerinin inkâr ve kibirle dolu olduğu, bu sebeple vahiy ürünü Kur'an'ı "eskilerin masalları" diye nitelendirdikleri anlatılmakta, aynı davranışı ortaya koyan geçmiş kavimlerin helâk edildiği bildirilmektedir. Vahye karşı direnenle ona inananların ölüm sonrası durumu tasvir edilmekte, ardından Allah'a ortak koşma, âhirete inanmama, peygamberlerin tebliğine önem vermeme şeklindeki inkârcılığın eskiden olduğu gibi Hz. Peygamber döneminde de görüldüğü, inkârcıların hem dünyada hem âhirette helâk ve azapla karşılaşacağı haber verilmekte, muhtemelen Habeşistan'a ve Medine'ye hicret edenlere işaretlen onları dünyada ve âhirette iyi bir âkıbetin beklediği bildirilmektedir (âyet 22-47).

Sûrenin bundan sonraki kısmında yine şirk inancı eleştirilmekte, insanın bir sıkıntı ile karşılaştığında tek olan Allah'a sığındığı, sıkıntısı Allah tarafından giderilince tekrar O'na şerik koştığı ifade edilmektedir. Câhiliye Arapları'nın kız babası olmayı kendilerine yakıştırmadıkları halde meleklere Allah'ın kızları olduğunu ileri sürdükleri belirtilmekte, âhirete imanın

Nahl sûresinin ilk âyetleri

